

УДК 339.137.2:339.37

DOI: 10.35340/2308-104X.2020.87-2-07

**ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА НА
ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЮ
ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

**THE INFLUENCE OF THE
EXTERNAL ENVIRONMENT ON
THE INTELLECTUALIZATION OF
THE ACTIVITIES OF TRADE
ENTERPRISES**

ХАВРОВА К. С.,
кандидат економічних наук,
доцент, Донецький національний
університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-
Барановського

KHAVROVA K.,
PhD in Economics, Associate
Professor, Donetsk
National University of Economics and
Trade named after Mykhailo Tuhan-
Baranovskyi

У статті запропоновано науково-методичний підхід до визначення рівня сприятливості зовнішнього середовища для інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств. Такій підхід передбачає розрахунок комплексного показника сприятливості зовнішнього середовища, сформованого на основі інтегрування оцінок критичних факторів зовнішнього середовища (політичних, економічних, соціальних, інституційних та технологічних). Він дозволяє отримати об'єктивний висновок щодо зовнішнього клімату для інтелектуалізації діяльності.

Ключові слова: зовнішнє середовище, інтелектуалізація діяльності, рівень сприятливості зовнішнього середовища, фактори впливу, торговельне підприємство.

В статье предложен научно-методический подход к определению уровня благоприятности внешней среды для интеллектуализации деятельности торговых предприятий. Такой подход предполагает расчет комплексного показателя благоприятности внешней среды, сформированного на основе интегрирования оценок критических факторов внешней среды (политических, экономических, социальных, институциональных и технологических). Он позволяет получить объективное заключение относительно внешнего климата для интеллектуализации деятельности.

Ключевые слова: внешняя среда, интеллектуализация деятельности, уровень благоприятности внешней среды, факторы влияния, торговое предприятие.

The article proposes a scientific and methodological approach to determining the level of favorable environment for the intellectualization of trade enterprises. This approach involves the calculation of a comprehensive indicator of the favorable environment, formed on the basis of the integration of assessments of critical environmental factors (political, economic, social, institutional and technological). It allows you to get an objective conclusion about the external climate for the intellectualization of activities.

Keywords: external environment, intellectualization of activity, level of favorable environment, influencing factors, trade enterprise.

Постановка проблеми. Поле інтелектуальної активності кожного торговельного підприємства та розвиток інтелектуалізації діяльності визначається проекцією цілей на зовнішнє середовище. Наявність значної кількості проблем, які стримують розвиток інтелектуалізації торговельних підприємств підвищує значення дослідження впливу факторів зовнішнього середовища на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств. Стан та тенденції зовнішнього середовища, в умовах якої формуються відповідно можливості і загрози, визначають умови формування стратегії інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства та визначають ступінь реалізації стратегічних цілей. Отже, дослідження факторів впливу зовнішнього середовища на інтелектуалізацію діяльності підприємства є важливим для забезпечення його економічної та соціальної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням впливу факторів зовнішнього середовища займалися такі науковці, як І. Ансоф, М. Альберт, О. Віханський, Ф. Котлер, М. Мексон, М. Портер, А. Стрікленд, А. Томпсон, серед вітчизняних науковців – Х. Баранівська, Т. Васильців, О. Кальченко, Д. Кіпа, В. Лопатовський, В. Матушевська, П. Фісуненко. Разом з тим, теоретичні та методологічні питання щодо інтелектуалізації діяльності в умовах постійно змінюваного зовнішнього середовища залишаються не вирішеними.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення основних факторів зовнішнього середовища, які впливають на інтелектуалізацію діяльності торговельного підприємства

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження впливу факторів зовнішнього середовища на інтелектуалізацію діяльності торговельного підприємства особливої уваги потребують такі групи факторів: політичні (P), економічні (E), соціальні (S), інституційні (I) та технологічні (T).

Для ідентифікації зазначених груп факторів макросередовища, які впливають на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств, в економічній літературі [1–3] найбільш часто використовують модель PEST (P – political – вивчення політико-правового клімату і його впливу на розвиток бізнесу; E – economic – аналіз економічних чинників діяльності S – social / cultural – дослідження соціально-культурного середовища; T – technological – технологічні чинники розвитку бізнесу. Досить

поширеними є різновиди PEST-аналізу: SLEPT-analysis (додається правовий фактор), моделі PESTLE (політичні, економічні, соціальні, технологічні, юридичні, екологічні фактори), моделі STEEPLE (соціальні, демографічні, технологічні, економічні, навколишнього середовища, політичні, правові, етичні фактори), модель GETS-аналізу, на основі якої можлива оцінка чотирьох груп зовнішніх сил тиску: government – уряд; economy – економіка; technology – технологія; society – суспільство. GETS-аналіз виявляє проблеми, що знижують ринковий потенціал бізнесу та ускладнюють його ліквідність.

Слід зазначити, що дослідження впливу факторів зовнішнього середовища на інтелектуалізацію діяльності торговельного підприємства та оцінка сприятливості зовнішнього середовища реалізується відповідно до загальної концепції аналізу зовнішнього середовища та включає наступні основні етапи: структуризація факторів зовнішнього середовища, визначення критичних точок, збір інформації та визначення методичного інструментарію дослідження, а також узагальнення отриманих результатів розрахунків [4, с. 460].

Для визначення основних факторів зовнішнього середовища, які впливають на інтелектуалізацію діяльності торговельного підприємства був використаний експертний метод, який ґрунтується на висновках фахівців та передбачає отримання кількісних та / або порядкових оцінок процесів або явищ, що не піддаються безпосередньому вимірюванню [5, с. 164]. Дослідження було спрямоване на визначення думок експертів про сприятливість зовнішнього середовища для інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств та кількісного вимірювання впливу політичних, економічних, соціальних, інституційних та технологічних факторів на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств.

В умовах сучасного середовища політичні, економічні, соціальні, інституційні та технологічні фактори є динамічними та чинять різний вплив на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств. Виходячи з цього, вважаємо за доцільне визначити критичні фактори зовнішнього середовища. З метою ранжирування факторів зовнішнього середовища для визначення найбільш критичних з них, вважаємо за доцільне врахувати напрямок та інтенсивність впливу на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств. Для оцінки стійкості динаміки фактору рекомендуємо використання коефіцієнта варіації певного фактору зовнішнього середовища, для оцінки напряму та інтенсивності впливу – коефіцієнт порівняльної «важливості», який розраховується за формулою:

$$K_s^{PESIT} = 1 - \frac{\sum_{i=1}^N (n_i \times C_{Si})}{N \times C_{max}} \quad (1)$$

де K_s^{PESIT} – коефіцієнт порівняльної «важливості» i -го фактору зовнішнього середовища для інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства;

n_i – i -й PESIT-фактор зовнішнього середовища;

C_i – загальна кількість балів по i -му фактору, бали;

N – загальна кількість PESIT-факторів (53);

C_{max} – максимально можлива кількість балів для оцінки i -го фактору зовнішнього середовища, 10 балів.

Ідентифікацію ключових факторів зовнішнього середовища, пропонується здійснювати з використанням матриці ідентифікації ключових факторів зовнішнього середовища для інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств. Для встановлення кількісних параметрів обраних характеристик скористаємося градацією коефіцієнта варіації, наведеного в роботі [6]. Конфігурація характеристик «вплив фактору – варіація фактору» дозволяє групувати фактори зовнішнього середовища за рівнем їх значущості для інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства. При цьому вважаємо за доцільне виділити три групи факторів, для яких характерний високий, середній і низький рівень впливу на розвиток інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства. З метою визначення критичних факторів зовнішнього середовища, що найбільш суттєво впливають на розвиток інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств Донецької області розроблено матрицю, шаблон якої представлений в табл. 1.

Таблиця 1

Шаблон матриці ідентифікації критичних факторів зовнішнього середовища для інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств Донецької області

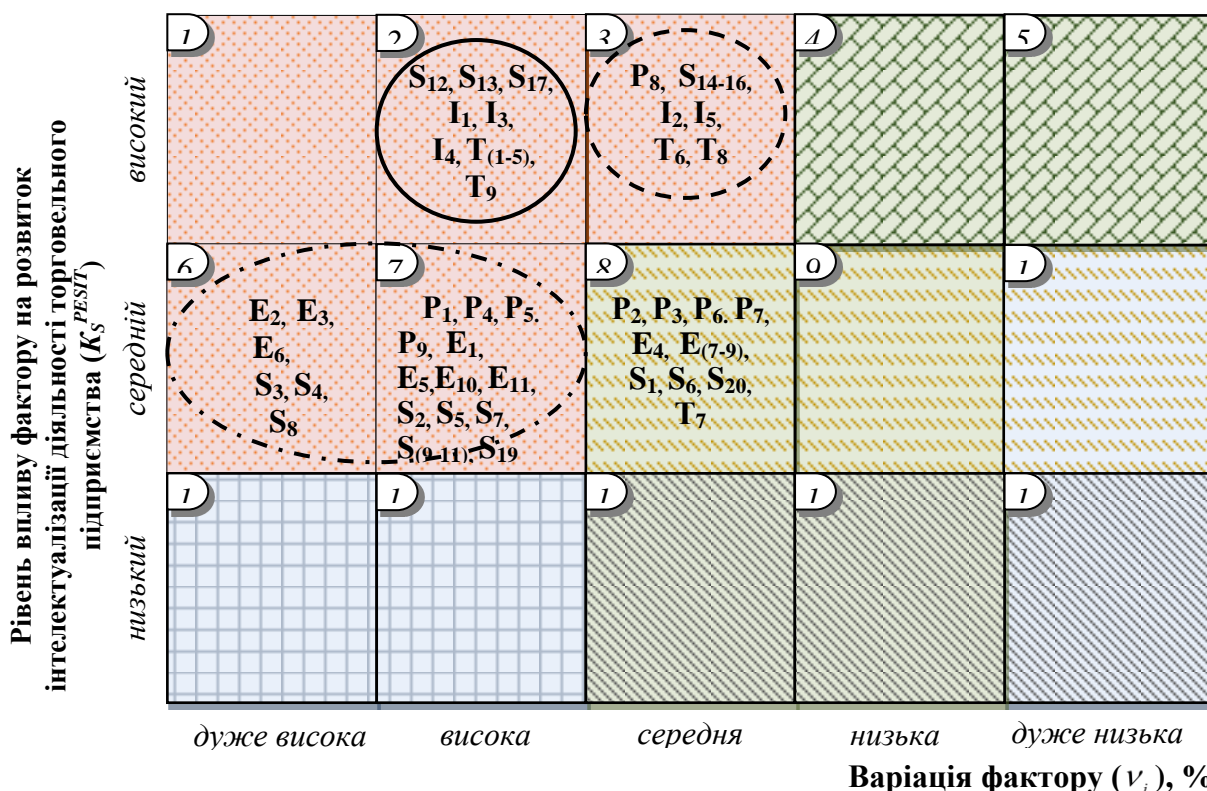
Вплив на розвиток інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства		Варіація PESIT-фактора (V_i), %				
		Дуже висока	Висока	Середня	Низька	Дуже низька
Рівень впливу	Значення коефіцієнта порівняльної «важливості» i -го фактору зовнішнього середовища для розвитк					

Продовження табл. 1

	у інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства, коеф.	$v_i \leq 10$	$11 \leq v_i \leq 15$	$16 \leq v_i \leq 25$	$26 \leq v_i \leq 35$	$v_i \geq 36$
		високий	$K_s \leq 0,2$	1	2	3
середній	$0,21 \leq K_s \leq 0,35$	6	7	8	9	10
низький	$K_s \geq 0,36$	11	12	13	14	15

Джерело: складено автором

Сформована за результатами проведених розрахунків матриця ідентифікації критичних факторів зовнішнього середовища для розвитку інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств Донецької області представлена на рис. 1.

* умовні позначення факторів наведені в табл.

Умовні позначення:

- - критичні фактори групи «А», які впливають на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств;
- - критичні фактори групи «В», які впливають на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств;
- - критичні фактори групи «С», які впливають на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств;

Рис. 1. Матриця ідентифікації критичних факторів зовнішнього середовища для розвитку інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств Донецької області у 2019 році

Джерело: складено автором

Позиціонування факторів зовнішнього середовища у полі матриці дозволяє зробити висновок про те, що найбільш критичними факторами, що впливають на розвиток інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств Донецької області та, відповідно, створюють бар'єри є наступні: досконалість інституційного механізму захисту об'єктів інтелектуальної власності, активність інтелектуальної діяльності на міжнародних ринках, якість систем інтелектуального управління клієнтським капіталом, рівень інтелектуалізації інформаційних систем, рівень інтелектуалізації комунікативних систем, рівень розвитку технологічного забезпечення процесів інтелектуалізації діяльності суб'єктів господарювання, рівень інтелектуалізації основних бізнес-процесів, рівень інтелектуалізації бізнес-процесів управління наявність спеціалізованих підприємств, які відповідають спеціальностям, якість життя населення в державі, рівень розвитку соціальної інфраструктури. Визначені фактори здійснюють найбільший вплив на розвиток інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств.

З огляду на широкий спектр факторів зовнішнього середовища, які повинні бути враховані при формуванні стратегії інтелектуалізації торговельних підприємств, для комплексної оцінки пропонується використовувати модифікований показник – коефіцієнт сприятливості зовнішнього середовища (K^C), що розраховується за формулою:

$$K^C = \alpha_p \times \sum_{l=1}^9 (k^p \times \varphi_p) + \alpha_E \times \sum_{l=1}^{11} (k^E \times \varphi_E) + \alpha_S \times \sum_{l=1}^{19} (k^S \times \varphi_S) + \alpha_I \times \sum_{l=1}^5 (k^I \times \varphi_I) + \alpha_T \times \sum_{l=1}^9 (k^T \times \varphi_T) \quad (2)$$

де K^C – коефіцієнт сприятливості зовнішнього середовища для розвитку інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств, коеф.;

α_j – коефіцієнт значущості j -ої групи PESIT-факторів зовнішнього середовища (політичних, економічних, соціальних, інституційних, технологічних), коеф.;

$k^{P,E,S,I,T}$ – стандартизоване значення i -го фактору зовнішнього середовища j -ої групи, коеф.;

φ_i – коефіцієнт значущості i -го фактору зовнішнього середовища j -ої групи, коеф.

Результати розрахунку коефіцієнту сприятливості зовнішнього середовища для розвитку інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Результати оцінки сприятливості зовнішнього середовища для розвитку інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств Донецької області

		Політичні (P)	Економічні (E)	Соціальні (S)	Інституційні (I)	Технологічні (T)	Коефіцієнт сприятливості зовнішнього середовища для розвитку інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств (K^C)
Рівень сприятливості зовнішнього середовища	Високий [0,31 - 1]						
	Достатньо високий [0,21 - 0,30]			0,217		0,223	
	Середній [0,17 - 0,20]		0,196		0,173		0,193
	Нижче середнього [0,06- 0,16]	0,135					
	Низький [0 - 0,05]						

Джерело: складено автором

За результатами оцінки сприятливості зовнішнього середовища для інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства можна зробити висновок про те, що достатньо високий вплив чинять соціальні та технологічні чинники, вплив економічних та інституційних чинників є середнім, а політичних чинників є нижче середнього. В цілому сприятливість зовнішнього середовища для розвитку інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств оцінюється як середня, оскільки значення коефіцієнту складає 0,193.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати проведеного дослідження слід зазначити, що сучасне зовнішнє середовище характеризується високим рівнем динамічності та складності процесів. Певна частина цих процесів відкриває для торговельних підприємств нові можливості і генерує сприятливі умови для інтелектуалізації діяльності. Інша частина, навпаки, створює додаткові труднощі та обмеження. Недооцінка значення інформації про фактори зовнішнього середовища стримує реалізацію можливостей підвищення рівня інтелектуалізації діяльності в торговельних підприємствах. Запропонований науково-методичний підхід до визначення рівня сприятливості зовнішнього середовища для інтелектуалізації діяльності

торговельних підприємств, на відміну від існуючих, передбачає розрахунок комплексного показника сприятливості зовнішнього середовища, сформованого на основі інтегрування оцінок критичних факторів зовнішнього середовища (політичних, економічних, соціальних, інституційних та технологічних) та дозволяє отримати об'єктивний висновок щодо зовнішнього клімату для інтелектуалізації діяльності.

Література:

1. Берницька Д. І. Стратегічний аналіз зовнішнього середовища підприємства методом PEST/STEP аналізу. *Економічний аналіз: зб. наук. праць каф. екон. аналізу*. Тернопіль, 2012. Вип. 11, ч. 2. С. 41–45.
2. Хілуха О. А., Кузьмін О. Є., Ліпич Л. Г. Управління інтелектуальним капіталом машинобудівних підприємств: теоретичні та прикладні положення: монографія. Луцьк: ВежаДрук, 2014. 200 с.
3. Труніна І. М. Аналіз середовища підприємницької діяльності в Україні. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2015. Вип. 3/ (92). С. 171–177.
4. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. Санкт-Петербург: Наука, 1996. 589 с.
5. Давиденко Є. О. Формалізація процесу формування складу експертної групи для аналізу ризиків ІТ-проектів. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2012. №1 (44). С. 163–169.
6. Гнатієнко Г. М., Снитюк В. Є. Експертні технології прийняття рішень : монографія. Київ. 2008. 444 с.

References:

1. Bernycjka D. I. Strateghichnyj analiz zovnishnjogho seredovyshha pidpryjemstva metodom PEST/STEP analizu. *Ekonomichnyj analiz: zb. nauk. pracj kaf. ekon. analizu*. Ternopilj, 2012. Vyp. 11, ch. 2. S. 41–45.
2. Khilukha O. A., Kuzjmin O. Je., Lipych L. Gh. Upravlinnja intelektualnym kapitalom mashynobudivnykh pidpryjemstv: teoretychni ta prykladni polozhennja: monoghrafija. Lucjk: VezhaDruk, 2014. 200 s.
3. Trunina I. M. Analiz seredovyshha pidpryjemnycjkoji dijaljnosti v Ukrajinі. *Visnyk KrNU imeni Mykhajla Ostroghradsjkogho*. 2015. Vyp. 3/ (92). S. 171-177.
4. Lamben Zh.-Zh. Strateghycheskyj marketyngh. Sankt-Peterburgh: Nauka, 1996. 589 s.

5. Davydenko Je. O. Formalizacija procesu formuvannja skladu ekspertnoji ghrupy dlja analizu ryzykiv IT-proektiv. Visnyk Khersonsjkogho nacionaljnogho tekhnichnogho universytetu. 2012. #1 (44). S. 163–169.

6. Ghnatijenko Gh. M., Snytjuk V. Je. Ekspertni tekhnologhiji pryjnjattja rishenj: monohrafija. Kyjiv. 2008. 444 s.

The main purpose of this work is to determine the main factors of the external environment that affect the intellectualization of the trading company

In the process of studying the influence of environmental factors on the intellectualization of the trading company need special attention to the following groups of factors: political (P), economic (E), social (S), institutional (I) and technological (T).

In order to rank environmental factors to determine the most critical of them, the direction and intensity of the impact on the intellectualization of commercial enterprises was taken into account. To assess the stability of the dynamics of the factor, it is recommended to use the coefficient of variation of a certain environmental factor, to assess the direction and intensity of the impact – the coefficient of comparative "importance".

Given the wide range of environmental factors that must be taken into account when forming a strategy for the intellectualization of commercial enterprises, for a comprehensive assessment, it is proposed to use a modified indicator – the coefficient of environmental friendliness.

Summarizing the results of the study, it should be noted that the modern environment is characterized by a high level of dynamism and complexity of processes. Some of these processes open up new opportunities for commercial enterprises and generate favorable conditions for the intellectualization of activities. The other part, on the contrary, creates additional difficulties and limitations. Underestimation of the importance of information about environmental factors hinders the realization of opportunities to increase the level of intellectualization of activities in commercial enterprises. The proposed scientific and methodological approach to determining the level of environmental friendliness for the intellectualization of trade enterprises, in contrast to existing ones, involves the calculation of a comprehensive indicator of environmental friendliness, formed by integrating assessments of critical environmental factors (political, economic, social, institutional and technological). and allows to obtain an objective conclusion about the external climate for the intellectualization of activities.